

УДК 336.71

Ситник І.П.,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри фінансів,
Національний університет харчових технологій,
докторант,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»
<https://orcid.org/0000-0002-3906-770X>

Sytnyk Inna,
Ph.D in Technical sciences, Docent, department of Finance
National University of Food Technologies,
Doctoral student, National Scientific Center
«*Institute of Agrarian Economics*»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗА НОВИХ УМОВ

Ситник І.П. Трансформація платіжної системи України та методологічні аспекти її функціонування за нових умов. Сьогодні для України актуальним є переформатування платіжної системи з метою відповідності найкращим європейським і міжнародним стандартам. Україні потрібно рухатися вперед і для цього підготувати свій платіжний ринок до невідворотних змін, які відбудуться через глобальну цифровізацію і всього суспільства, і платіжної сфери зокрема. Ураховуючи сучасні глобалізаційні процеси, а також всеохоплюючу діджиталізацію суспільства, розвиток фінтеху, який максимально налаштований саме на пропозицію і надання платіжних послуг, необхідним є відкриття доступу до таких послуг через спрощення регуляторних процедур і правил, а також їх законодавчого закріплення. Ці питання, а також наслідки такої можливої трансформації на даний момент не досліджувалися, а також не було відповідних пропозицій щодо можливих змін у сфері платіжних систем країни.

Ключові слова: платіжні системи, платіжна система України, методологія, НБУ, фінтех, реформування, стратегія розвитку.

Сытник И.П. Трансформация платежной системы Украины и методологические аспекты ее функционирования в новых условиях. Сегодня для Украины актуальным является реформирование платежной системы с целью соответствия лучшим европейским и международным стандартам. Украине нужно двигаться вперед и для этого подготовить свой платежный рынок к необратимым изменениям, которые состоятся благодаря глобальной цифровизации и всего общества, и платежной сферы в частности. Учитывая современные глобализационные процессы, а также комплексную диджитализацию общества, развитие финтеха, который максимально настроен именно на предложение и предоставление платежных услуг, необходимо открытие доступа к таким услугам через упрощение регуляторных процедур и правил, а также их законодательного закрепления. Эти вопросы, а также последствия такой возможной трансформации на данный момент не исследовались, а также не было соответствующих предложений по возможным изменениям в сфере платежных систем страны.

Ключевые слова: платежные системы, платежная система Украины, методология, НБУ, финтех, реформирование, стратегия развития.

Sytnyk Inna. Transformation payment system of ukraine and methodological aspects of its functioning for the new conditions. Ukraine's payment systems should try to adapt as much as possible to the new rules and requirements the modern technological world, which is developing at a very fast pace to be competitive in the payment services market. The field of payments is very relevant for new types of payment systems and services, which in turn offer fintech startups. Only in the case of rethinking, changing the role of payment systems, as well as reformatting them in accordance with the new requirements of today, is it possible to further develop the payment system of Ukraine as a whole. Today there are a number of problems in Ukraine's payment system that need to be addressed as soon as possible. First of all, it is the access of companies to the provision of payment services, and it is very limited and regulated. Given the current globalization processes, as well as the inclusive digitalization of society, the development of a fintech that is maximally tuned to the supply and provision of payment services, it is necessary to open access to such services through the simplification of regulatory procedures and rules, as well as their legislative consolidation. Together with the regulator, banks, non-banking institutions, as well as due to the planned changes in the legislation, mechanisms for such cooperation with companies that want to provide payment services should be provided and considered, as well as to offer methodological bases for the functioning of new subject in the context of the country's payment system transformation. In presented the research analyzed, provided recommendations, and presented the author's model of vision of the country's payment system, provided a description of its new entities and proposed criteria for their activity. Given global digitalization and our country, in particular, for Ukraine it is relevant today to reformat the payment system in order to comply with the best European and international standards. These issues, as well as the consequences of such a possible transformation have not been investigated at this time, and there were no relevant proposals for possible changes to the country's payment system.

Key words: payment systems, payment system of Ukraine, methodology, NBU, fintech, reform, development strategy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Глобальна світова цифровізація призвела до того, що сьогодні для України актуальним є реформування платіжної системи з метою відповідності найкращим європейським і міжнародним стандартам. Ці питання, а також наслідки такої можливої трансформації на даний момент не досліджувалися, а також не було відповідних пропозицій щодо можливих змін у платіжній сфері, методологічних аспектів оновленої платіжної системи, що є сьогодні надзвичайно актуальним і дасть їй змогу досягти значних успіхів у своєму розвитку.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Сьогодні для України актуальними є трансформація платіжної системи з метою відповідності найкращим європейським і міжнародним стандартам, а також зміна ролі платіжних систем. Проблемні питання щодо платіжних систем, а також їх функціонування розглядалися у працях Т. Кокколи [10], Т. Ковальчука [1], І. Ситник [7; 8], В. Лук'янова, С. Криворучко [2], Т. Савелко, Ю. Валінурової, О. Вовчак, О. Махасвої [3], Ю. Балакіної, Т. Адабашева та багатьох інших українських і зарубіжних науковців. Актуальні дослідження діяльності і розвитку платіжних систем також проводяться Банком міжнародних розрахунків, зокрема Комітетом із плате-

жів та ринкових інфраструктур [9], та Європейським центральним банком [4].

Формулювання завдання дослідження. Платіжна сфера є дуже актуальною для нових різновидів платіжних систем і сервісів, які пропонують фінтех-стартапи й інші компанії. Тому платіжні системи України повинні намагатися максимально перебудуватися під нові правила і вимоги сучасного технологічного світу, який розвивається надшвидкими темпами, щоб бути конкурентоспроможними на ринку платіжних послуг. Разом із регулятором, банками, небанківськими установами, а також завдяки запланованим змінам в законодавстві треба передбачити і продумати механізми такої співпраці з компаніями, які хочуть надавати платіжні послуги, а також запропонувати методологічні основи функціонування нових суб'єктів за умови трансформації платіжної системи країни.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У наших попередніх дослідженнях ми описували бачення оновленої платіжної системи країни, що буде функціонувати за принципами «відкритого банкінгу» і з новими суб'єктами платіжної системи, якими стануть провайдери платіжних послуг [11; 12]. Останні матимуть кілька різновидів, які будуть відрізнятися між собою за своїм функціональним призначенням, а отже, матимуть різні критерії діяльності, це: надавач платіжної послуги з агрегації інформації, надавач платіжної

послуги з ініціації платежу, надавач платіжної послуги з обслуговування рахунку, надавач платіжної послуги.

Варто зазначити, що як у випадках із банками, так і з платіжними системами найактуальнішим питанням залишається питання надання інформації, її захисту та безпеки, а також пов'язані з ними ризики, за які повинні нести відповідальність усі суб'єкти платіжної інфраструктури, а регулятор, своєю чергою, повинен бути відповідальним за розроблення всіх технічних стандартів і нормативне врегулювання таких питань. Зрозуміло також, що під час здійснення транзакції необхідним є надання платіжної інформації з боку згадуваних суб'єктів.

Під час проведення платіжної операції повинна надаватися така інформація: платнику після ініціації платежу; платнику та одержувачу після отримання платежу; загальна та інша необхідна інформація щодо умов платіжної послуги; інформація про разові та окремі платіжні операції; щодо попереднього надання загальної інформації про оплату за надання інформації за рамковим договором; інформація про конвертацію валют; надавачу платіжних послуг з обслуговування рахунку від надавача послуг з ініціації платежу.

Під час надання платіжних послуг важливою є інформаційна прозорість щодо разових, окремих платіжних операцій, рамкових угод та операцій, що здійснюються відповідно до них. Таку інформаційну відкритість необхідно, на нашу думку, прописати в законодавчому полі, оскільки багато питань під час здійснення платіжної послуги і платіжної операції повинні бути максимально інформаційно розкритими для клієнта платіжної послуги, щоб і на момент здійснення операції, і в подальшій співпраці між суб'єктами все було прозоро, зрозуміло, відкрито і безпечно. Своєю чергою, доступність клієнта до платіжної інформації буде позитивно впливати не лише на подальшу співпрацю між ним і провайдером платіжних послуг, а й розвивати довіру до всієї платіжної системи країни, що буде сприяти подальшому її розвитку

Тому потрібно передбачити надання необхідної інформації клієнту провайдером платіжних послуг під час надання платіжної послуги на різних її етапах, на основних з яких ми зупинимося нижче.

Отже, почнемо з оплати за надання інформації за платіжну послугу клієнту, якої, на нашу думку, не повинно бути, а тягар доведення, своєю чергою, за дотримання вимог до надання інформації покладався б на провайдера платіжних послуг.

Якщо це платежі на невеликі суми або перекази електронних грошей, то у такому разі можна передбачити необов'язковість щодо надання інформації для платіжних операцій фізичних осіб на встановлені попередньо невеликі суми коштів, сукупний ліміт операцій чи максимальний баланс.

Під час використання разових платіжних операцій необхідно передбачити, щоб платіжне доручення передавалося б із використанням платіжного інструменту відповідно до рамкового договору, а провайдер платіжних послуг надавав би або забезпечував доступ до інформації клієнту і його іншому провайдеру.

Необхідно передбачити також попереднє надання загальної інформації користувачу, щоб до моменту оформлення договору на вчинення разової операції провайдер платіжних послуг надав потрібну інформацію й умови такої угоди.

Роль регулятора також є надзвичайно важливою у питаннях моніторингу вчасного і доступного надання необхідної інформації користувачу платіжної послуги провайдером [5]. Він повинен впливати на провайдерів платіжних послуг так, щоб останні надавали користувачам таку інформацію, яка б відображала унікальний ідентифікатор для складання і виконання платіжного доручення, максимальний термін виконання платіжної операції, розмір комісії на користь провайдера платіжних послуг, а також, за необхідності, фактичний курс обміну валюти, який буде використаний під час здійснення платіжної операції (рис. 1).

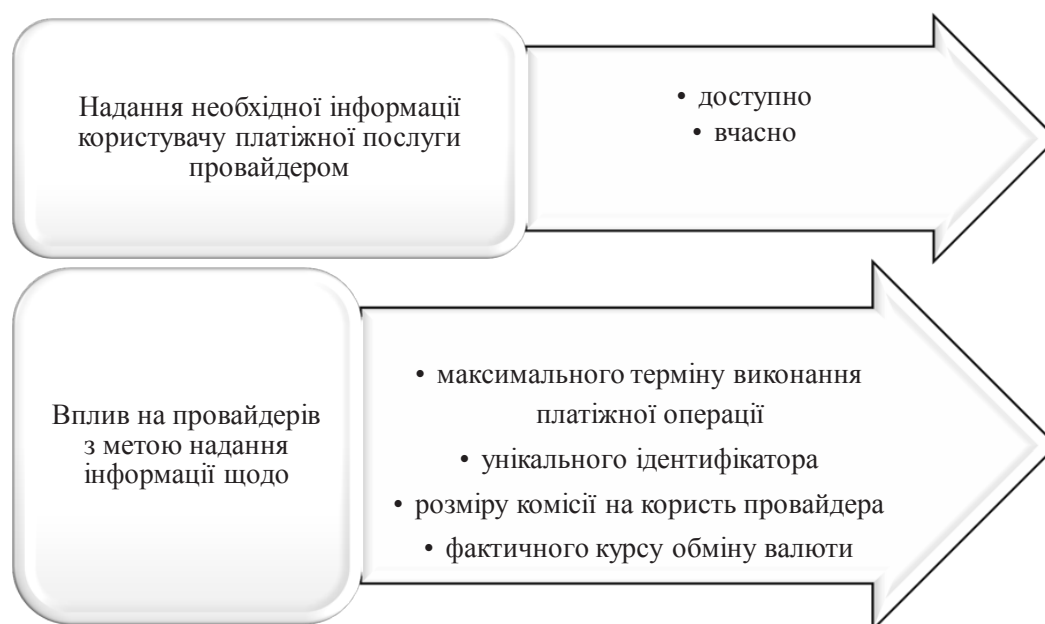

Рис. 1. Роль регулятора у питаннях моніторингу надання необхідної інформації користувачу платіжної послуги провайдером

Джерело: розроблено автором

Щодо надавачів послуг з ініціації платежів, то у своїй діяльності вони повинні передбачити надання платнику необхідної інформації та умов договору до виконання платіжного доручення. А вже після ініціації самої транзакції надавач послуг з ініціації платежів необхідно платнику й одержувачу надати необхідну інформацію щодо підтвердження прийому платіжного доручення до виконання, яке він отримав від надавача послуг з обслуговування рахунку платника. Також доцільно згадати про те, що надавач послуг з ініціації платежів повинен забезпечити доступ до довідкової інформації про платіжну операцію надавачу платіжних послуг з обслуговування рахунку у разі передачі платіжного доручення через нього (рис. 2).

Важливим також є надання відомостей, що дадуть змогу платнику й одержувачу ідентифікувати пла-

тіжну операцію та один одного, а також іншу необхідну інформацію, яка може передаватися з платіжною операцією, наприклад зазначати суму платіжної операції та розмір комісії, що стягується зі споживача на користь провайдера платіжних послуг. Отже, після отримання платіжного доручення від платника надавачу платіжних послуг необхідно надати йому інформацію про платіжну операцію, її суму, розмір комісії, дату отримання платіжного доручення, курс обміну валюти за потреби, а також суму платіжної операції після конвертації валюти. Така ж інформація повинна надаватися й одержувачу платежу після виконання платіжної операції (рис. 3).

Під час оформлення рамкового договору, який повинен передбачати прописані умови надання платіжних послуг, які б регламентували виконання платіжних

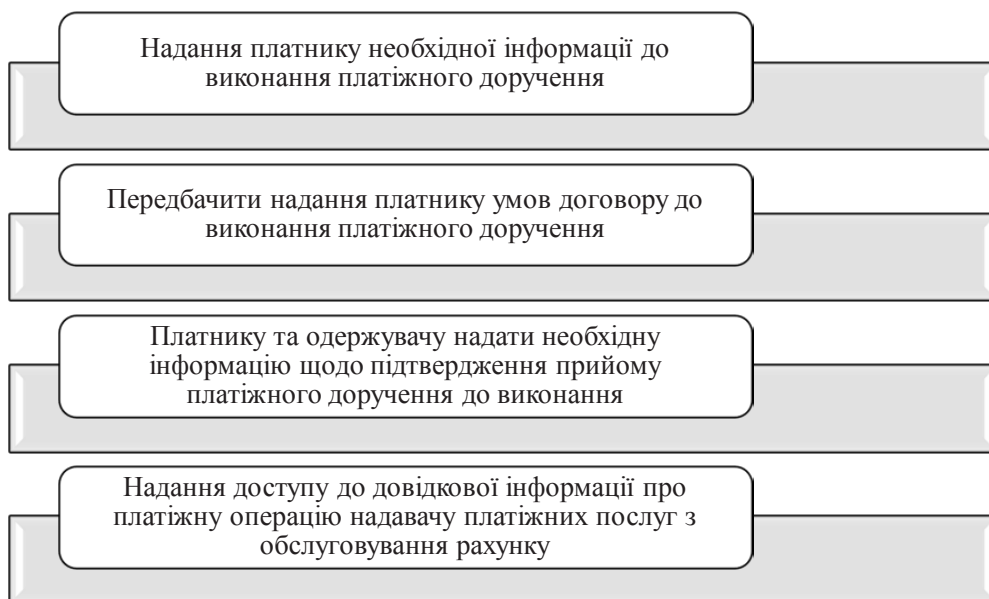

Рис. 2. Надання необхідної інформації від надавачів платіжних послуг з ініціації платежів

Джерело: розроблено автором

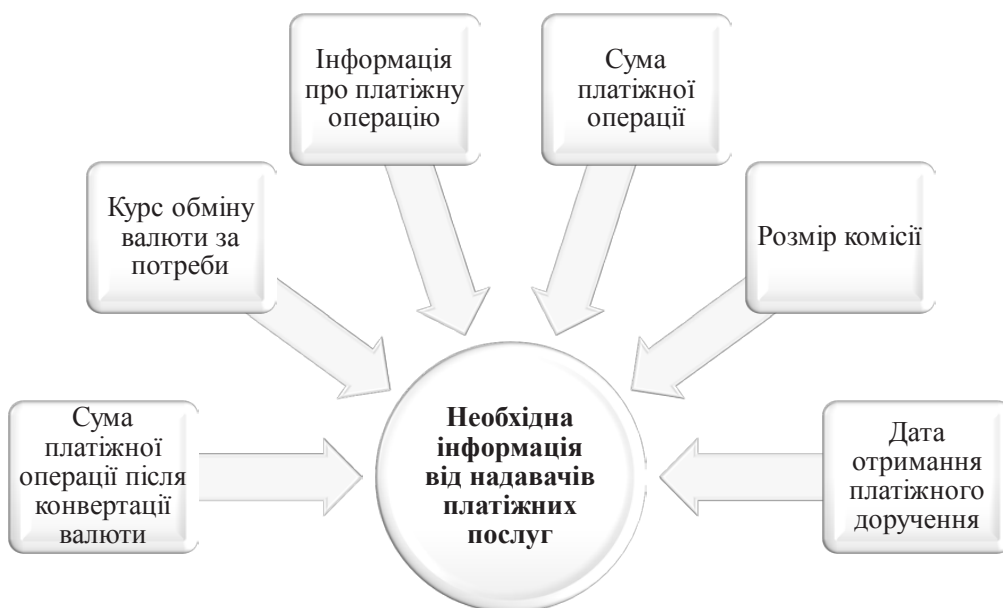

Рис. 3. Надання необхідної інформації від надавачів платіжних послуг у платіжній системі

операцій у майбутньому, а також можливі зобов'язання й умови відкриття платіжного рахунку, необхідне попереднє надання загальної інформації про платіжну послугу від провайдера, де повинні бути висвітлені інформація та умови надання користувачеві платіжних послуг. Доступність інформації та умов рамкового договору передбачає можливість користувача контролювати можливі зміни у ньому і, своєю чергою, погоджуватися чи не погоджуватися з ними, а також розірвання. Інформація про додаткові комісії або знижки також повинна бути обов'язковою. Так, наприклад, якщо одержувач платежу вимагає додаткової плати, а також пропонує знижку під час використання конкретного платіжного інструменту, він повинен повідомити про це платника до ініціації платіжної операції. Або ж, якщо провайдер платіжних послуг або третя сторона вимагають додаткової плати за використання конкретного платіжного інструменту, вони також повинні проінформувати про це користувача платіжних послуг до ініціації платіжної операції.

На нашу думку, необхідно розробити механізм урегулювання прав та обов'язків суб'єктів платіжної екосистеми під час надання платіжних послуг, який би передбачав можливість урегулювання важливих питань, коли мова заходить про права та обов'язки провайдерів платіжних послуг і клієнта під час надання та отримання платіжних послуг відповідно.

Таким чином, під час визначення прав та обов'язків суб'єктів платіжної системи запропонований нами механізм урегулювання прав та обов'язків суб'єктів платіжної екосистеми у процесі надання платіжних послуг передбачатиме такі важливі кроки: визначити умови доступу й обмеження до платіжного рахунку; зазначити умови підтвердження або скасування платіжної операції, а також наявності коштів; визначити порядок та умови авторизації, ідентифікації та автентифікації під час здійснення платіжних операцій; визначити та надати необхідну інформацію про розмір комісії під час здійснення платежу; зазначити випадки звільнення від загальних вимог; охарактеризувати обов'язки користувача і провайдерів платіжних послуг; забезпечити відповідальність за неавторизовані платіжні операції; зазначити необхідні умови виконання та відшкодування платіжних операцій; під час виконання платіжної операції зазначити час виконання, дату валютування транзакції та доступність коштів; окреслити і чітко розподілити відповідальність провайдерів платіжних послуг та користувача; запропонувати та впровадити заходи щодо захисту інформації; виокремити можливі ризики під час здійснення платіжної операції, а також запро-

понувати механізми їх усунення або мінімізації; запропонувати механізми врегулювання спорів; налагодити взаємодію з регулятивними органами з боку суб'єктів платіжної системи країни; розробити та впровадити необхідні нормативно-правові документи щодо захисту прав споживачів у сфері платежів оновленої платіжної системи країни; розробити та впровадити нормативні технічні стандарти щодо передачі платіжної інформації.

Варто зазначити, що питання комісій є надзвичайно важливим під час здійснення платіжної операції. У регулятивних положеннях нового законодавства необхідно передбачити, щоб провайдер платіжних послуг не зміг вимагати від користувача винагороди за виконання своїх зобов'язань щодо надання інформації або інших запобіжних заходів. Попередньо всі комісії повинні бути узгоджені між користувачем і провайдером платіжних послуг та базуватися на фактичних витратах останнього.

Отже, потрібно переглянути, врегулювати та змінити правила функціонування платіжних систем в Україні, а також відповідне застаріле законодавство і нормативно-правові акти, щоб відповідати сучасному рівню розвитку європейських і світових платіжних систем та сервісів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Застосування концепції «відкритого банкінгу» у платіжній системі України матиме позитивний ефект для платіжних систем України, що сьогодні є надзвичайно важливим питанням, ураховуючи економічну кризу в країні. Для ефективного запровадження даної концепції у платіжній системі України необхідним є вихід на платіжний ринок нових його суб'єктів – провайдерів платіжних послуг, які будуть допомагати забезпечувати безперебійну і надійну діяльність усієї платіжної системи.

Надання необхідної інформації від провайдерів платіжних послуг, а також механізми урегулювання прав і обов'язків суб'єктів платіжної системи та роль регулятора у питаннях моніторингу надання необхідної інформації користувачу платіжної послуги провайдером повинні передбачати низку вимог та умов із боку останнього за запропонованою функціональною моделлю, а також контроль із боку регулятора над їх відповідністю і дотриманням.

У дослідженні проаналізовано та надано рекомендації, а також представлено авторську модель бачення платіжної системи країни, надано характеристику її нових суб'єктів та запропоновано критерії і механізми щодо їхньої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук Т.Т., Лук'янов В.С. Сучасні платіжні системи. Київ : Знання, 2010. 20 с.
2. Криворучко С.В. Модернизация национальной платежной системы на основе институционального и инфраструктурного взаимодействия : автореф. дис. ... докт. эк. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит». Москва, 2009.
3. Махаєва О.О. Основні інфраструктури сучасного фінансового ринку та міжнародні стандарти їх оверсайта. *Вісник НБУ*. 2013. № 7(209). С. 18–24.
4. Офіційний вебсайт ЄЦБ. *European Central Bank*. URL : <https://www.ecb.europa.eu/> (дата звернення: 05.05.2019).
5. Офіційний сайт Національного банку України : Платіжні системи і розрахунки. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=76254&cat_id=36042 (дата звернення: 16.05.2019).
6. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2346-III зі змінами та доповненнями / Верховна Рада України. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> (дата звернення: 10.05.2019).
7. Ситник І.П., Коротка А.П. Перспективи використання європейського досвіду функціонування платіжних систем в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 2(2). С. 80–85.

8. Ситник І.П., Фоміна В.С. Вплив фінтеху на розвиток сучасних платіжних систем України. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 2. С. 139–143.
9. CPSS and IOSCO Principles for financial market infrastructures. April 2012. URL : <http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf> (дата звернення: 02.05.2019).
10. Kokkola T. The payment system Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem. Frankfurt am Main, ECB, 2010. 369 p.
11. Directive 2007/64/EC of the European Parliament and of the Council of 13 November 2007 on payment services in the internal market amending Directives 97/7/EC, 2002/65/EC, 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 97/5/EC (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. L 319. 05.12.2007. P. 1–36.
12. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC. *Official Journal of the European Union*. L 337. 23.12.2015. P. 35–127.

References:

1. Koval'chuk, T. and Luk'yanov, V. (2010), Suchasni platizhni systemy [Modern payment systems], Znannya, Kyiv, Ukraine.
2. Kryvoruchko, S.V (2009), Modernyzatsyya natsyonal'noy platezhnoy systemy na osnove ynstytutsyonal'noho ynfrastrukturnoho vzaymodeystvyva [Modernization of the National Payment System on the Basis of Institutional and Infrastructure Interaction]: Abstract. diss. for the sciences", Ph.D. Thesis, Economy, Moscow, Russia.
3. Makhayeva, O.O. (2013), Osnovni infrastruktury suchasnoho finansovoho rynku ta mizhnarodni standarty yikh over-sayta [Basic Infrastructures of the Modern Financial Market and International Standards of Their Overseas], *Visnyk NBU*, vol. 7(209), pp.18–24.
4. European Central Bank (2019), available at: <https://www.ecb.europa.eu> (accessed 5 May 2019).
5. NBU (2018), Platizhni systemy i rozrakhunky [Payment systems and calculations], available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=76254&cat_id=36042 (accessed 16 May 2019).
6. Verkhovna Rada Ukrainy (2001), Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 05 kvitnya 2001 roku № 2346-III zi zminamy ta dopovnennyamy [Law “On Payment Systems and Funds Transfer in Ukraine”], available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> (accessed 10 May 2019)
7. Sytnyk, I.P. and Korotka, A.P. (2019), [Prospects of using the European experience of functioning of payment systems in Ukraine], *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, vol. 2(2), pp. 80–85.
8. Sytnyk, I.P. and Fomina, V.S. (2019), Perspektyvy vykorystannya yevropeys'koho dosvidu funktsionuvannya platizhnykh system v Ukraini [Influence of fintech on the development of modern payment systems of Ukraine], *Biznes-navihator*, vol. 2, pp. 139–143.
9. Bank for International Settlements and International Organization of Securities Commissions (2012), “CPSS and IOSCO Principles for financial market infrastructures”, Available at: <http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf> (accessed 2 May 2019)
10. Kokkola, T. (2010), The payment system Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem, ECB, Frankfurt am Main, FRG.
11. European Union (2007), “Directive 2007/64/EC of the European Parliament and of the Council of 13 November 2007 on payment services in the internal market amending Directives 97/7/EC, 2002/65/EC, 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 97/5/EC (Text with EEA relevance)”, *Official Journal of the European Union*, vol. L 319, pp. 1–36.
12. European Union (2015), “Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC”, *Official Journal of the European Union*, vol. 337, pp. 35–127.